

दावे

प्रकरणाचे घटक	पाठ्यक्रम शिकण्याची निष्पत्ती
क. वैध दाव्यासाठी आवश्यक गोष्टी	11.1
ख. एखादा दावा अवैध का असतो	11.2
ग. मृत्यूनंतरची कर्तव्ये आणि कागदोपत्री पुरावा	11.3,11.4
घ. दावे निकाली काढणे	11.5
च. फसवे दावे	11.6,11.7
छ. रद्द आणि रद्दबातल करण्यायोग्य करार	11.8
शिकण्याची उद्दिष्टे	
<p>या प्रकरणाच्या अभ्यासानंतर तुम्हाला खालील गोष्टी करता आल्या पाहिजेत:</p> <ul style="list-style-type: none"> • दाव्याची व्याख्या करणे; • दाव्याचे वेगवेगळे प्रकार ओळखणे; • वैध दाव्यासाठी आवश्यक गोष्टींची चर्चा करणे; • अवैध दावे ओळखणे; • मृत्यूचे दावे निकाली काढण्यासाठी सादर करणे आवश्यक असलेल्या कागदपत्रांची यादी करणे; • अकाली मृत्यूच्या दाव्यांचे वर्णन करणे; • परिपक्वता, जिवंत राहणे आणि मृत्यूचे दावे निकाली काढण्याची प्रक्रिया समजावून सांगणे; • दावे निकाली काढण्यासंदर्भात आयआरडीएच्या मार्गदर्शक तत्वांची उजळणी करणे; • फसवे दावे निकाली काढण्याचे परिणाम स्पष्ट करणे; • रद्द आणि रद्दबातल करण्यायोग्य करारामधील फरक स्पष्ट करणे, • जीवन विम्यातील निर्विवादात्मक कलम समजावून सांगणे. 	

ओळख

जीवन विमा घेण्याचा निर्णय घेतांना, ग्राहक विविध घटक विचारात घेईल. त्यामध्ये पुढील घटकांचा समावेश असेल:

- उत्पादनाची किंमत;
- उत्पादनाची वैशिष्ट्ये;
- उत्पादनाचा इतर विमा आणि गुंतवणूक उत्पादनांच्या तुलनेत मिळणारा संभाव्य मोबदला;
- योजनेचा कालावधी, हप्ते भरणे आणि रोख काढणे इत्यादींच्या संदर्भात दिली जाणारी लवचिकता;
- उत्पादनाद्वारे मिळणारी कर सवलत;
- कंपनीद्वारे कशा प्रकारची ग्राहकसेवा दिली जाते.

या सर्व घटकांची अतिशय महत्वाची भूमिका असली तरी, विमा कंपनी दावे कसे हाताळते आणि निकाली काढते या अतिशय महत्वाच्या मुद्द्याकडे फारच कमी ग्राहक लक्ष देतात. एखाद्या विमा उत्पादनामुळे नामनिर्देशिताला/भोगवटादाराला/मुखत्याराला विमा कंपनीकडून दाव्याचे पैसे वेळेत आणि सहजपणे मिळाले नाहीत तर ते उत्पादन पॉलिसीधारकाच्या जीवनकाळात चांगले असून काय उपयोग? दाव्याच्या वेळेलाच विमा कंपनी आणि विमा पॉलिसीची खरी परीक्षा असते. लोक विमा घेतात कारण त्यांना एखादी विपरित घटना घडण्याची चिंता वाटते. त्यामुळे सरतेशेवटी बहुतेक लोक विम्याचे 'मूल्य' त्यांचे दावे कसे हाताळले जात आहेत यानुसार ठरवतील.

आयआरडीएने दावे निकाली काढण्यासाठी सविस्तर मार्गदर्शक तत्वे घालून दिली आहेत, मात्र तरीही कंपनी आणि त्यांचे दावे हाताळणारे कर्मचारी यावर ते दाव्यांना किती लवकर प्रतिसाद देतात आणि त्यांना निकाली काढतात हे अवलंबून असते. दावे निकाली काढण्याचा अनुपात (करण्यात आलेल्या प्रत्येक 100 दाव्यांपैकी किती दावे निकाली काढण्यात आले) हा विमा कंपनी कशी आहे हे दाखवणारा महत्वाचा मापदंड आहे. त्यामुळेच दावे हाताळणे आणि निकाली काढणे यांना प्रचंड महत्व असते.

या प्रकरणामध्ये विमा एजंट म्हणून, तुम्ही दावे म्हणजे काय, त्यांचे प्रकार आणि ते कसे निकाली काढले जातात हे पाहू. तुम्ही वैध आणि अवैध दाव्यांविषयी आणि तुमच्या ग्राहकांची पॉलिसी जेव्हा दावा बनते तेव्हा तुम्ही काय करायला पाहिजे हे शिकाल.

महत्वाचे शब्द			
या प्रकरणामध्ये खालील शब्द आणि संकल्पनांबद्दल स्पष्टीकरण देण्यात आले आहे:			
दावे	परिपक्वतेचे दावे	जिवंत राहण्याचा लाभ देणे	मृत्यूचे दावे
वैध दावे	लागू नसलेली पॉलिसी	पॉलिसीच्या अटीचे उल्लंघन	फसवे दावे
दाव्याची कागदपत्रे	मृत्यूचा दावा लवकर करणे	मृत्यूचे अनुमान	रद्द करार
रद्दबातल करण्यायोग्य करार	निर्विवाद करार	दावेकऱ्याचे निवेदन	रायडरचे लाभ

हप्ता परत करणे (आरओपी) अंतिम बोनस

क) वैध दाव्यासाठी आवश्यक असलेल्या गोष्टी

वैध दाव्यासाठी कोणत्या गोष्टी आवश्यक आहेत हे पाहण्यापूर्वी दावा म्हणजे काय आणि दाव्याचे वेगवेगळे प्रकार कोणते आहेत हे आपण पाहू.

क) 1 दावा म्हणजे काय?

विमाकर्त्याने करारमध्ये दिलेले आश्वासन पूर्ण करावे अशी मागणी म्हणजे दावा. त्यानंतर विमाकर्त्याला करारातील त्याची जबाबदारी म्हणजे दावा निकाली काढणे, पार पाडावी लागते. दावा निकाली काढण्यासाठी आवश्यक त्या सर्व अटी आणि आवश्यकतांची पूर्तता झाली असल्याची खात्री करून कंपनी दावा निकाली काढते.

आपण या विभागामध्ये तीन मुख्य प्रकारचे दावे पहाणार आहोत, ते पुढील प्रमाणे आहेत- परिपक्वतेचे दावे, मृत्यूचे दावे आणि रायडरचे लाभ

क)2 परिपक्वतेचे दावे

एंडोमेंट योजना किंवा संपूर्ण जीवन योजना यासारख्या काही जीवन विमा योजना विमाधारक योजनेच्या संपूर्ण कालावधीत जिवंत राहिला तर योजनेच्या शेवटी एक विशिष्ट रक्कम देतात. या रकमेला **परिपक्वतेचे फायदे** किंवा **परिपक्वतेच्या दाव्याची** रक्कम म्हटले जाते. परिपक्वतेनंतर विमा रक्कम ही आणि काही संचित बोनस असल्यास, त्यामधून काही थकित हप्ता असल्यास तो आणि त्याचे व्याज वगळून दिली जाते.

काही प्रकरणी योजनेच्या संपूर्ण कालावधीत भरलेले हप्ते परिपक्वतेनंतर परत केले जातात. या योजनांना काही विमाकर्ते '**हप्ते परत करणे**'(आरओपी) योजना असे म्हणतात.

उदाहरण

अजयने 30 वर्षांसाठी 25 लाख रुपये विमा रकमेची सहभागात्मक एंडोमेंट योजना विकत घेतली आहे. या योजनेच्या अटीनुसार जर अजय पॉलिसीच्या 30 वर्षांच्या कालावधीत जगला आणि त्याने सर्व हप्ते भरलेले असतील तर विमा कंपनी त्याला परिपक्वतेच्या फायद्याची रक्कम किंवा परिपक्वतेचा 25 लाख रुपयांचा दावा आणि संचित बोनस (असल्यास) देईल.

पॉलिसी परिपक्व झाल्यानंतर विमा कंपनी अजयला दरवर्षी प्रकट होणाऱ्या संचित बोनससह एकाच वेळी दिला जाणारा अंतिम बोनसही देऊ शकते. पॉलिसीधारकांनी पॉलिसी पूर्ण काळ ठेवावी आणि सर्व हप्ते वेळेत भरावेत यासाठी हा बोनस दिला जातो.

अंतिम बोनसला अंतिम अतिरिक्त बोनस (एफएबी)असेही म्हटले जाते किंवा सातत्य (परसिस्टन्सी) बोनस असेही म्हटले जाते. काही विमा कंपन्या पॉलिसीच्या सुरुवातीलाच तो निश्चित करतील किंवा पॉलिसीच्या कालावधीत विमा कंपनीची आर्थिक कामगिरी कशी झाली यावरही तो अवलंबून असेल. हप्ते ठराविक कालावधीसाठी (सर्वसाधारणपणे 15 वर्षे) भरले असतील तर हा बोनस दिला जातो.

विमा कंपनी युलिपच्या बाबतीत योजनेच्या शेवटी निधीचे मूल्य (काही बाबतीत निधी मूल्य आणि विमा रक्कम) परिपक्वतेचा दावा म्हणून देते किंवा मनी-बँक पॉलिसीच्या बाबतीत पॉलिसीच्या कालावधीत देण्यात आलेले जिवंत राहण्याचे फायदे वगळून दाव्याची रक्कम दिली जाते.

क)2(क) जिवंत राहण्याचे फायदे देणे

मनी बँक पॉलिसीच्या बाबतीत विमा कंपनी पॉलिसीच्या कालावधीत पॉलिसीधारकाला ठराविक पैसे ठराविक कालावधीने देत असते. या रकमेला **जिवंत राहण्याचे फायदे** म्हणतात.

उदाहरण

अजयने 20 वर्षांसाठी 20 लाख रुपयांची मनी बँक पॉलिसी विकत घेतली आहे, ज्यामध्ये त्याला दर पाच वर्षांनी जिवंत राहण्याचा फायदा म्हणून 25% विमा रक्कम मिळण्याचे आश्वासन देण्यात आले आहे. या ठिकाणी विमा कंपनी अजयला 5व्या, 10व्या 15व्या आणि 20व्या वर्षाच्या शेवटी जिवंत राहण्याचे फायदे म्हणून प्रत्येकी पाच लाख रुपये देईल. पॉलिसी जर सहभागात्मक पॉलिसी असेल तर विमा कंपनी 20व्या वर्षाच्या शेवटी शेवटची रक्कम देतांना संचित बोनसही देईल.

याचा विचार करा

जिवंत राहण्याचा दावा हा परिपक्वतेच्या दाव्यापेक्षा वेगळा कसा असतो? अशा काही पॉलिसींचा विचार करा ज्यामध्ये हे दोन्ही प्रकारचे दावे केले जातात.

क)2(ख) कमी करण्यात आलेली विमा रक्कम (पेड-अप मूल्य)

काही वेळा पॉलिसीच्या कालावधीत पॉलिसीधारकाला काही आर्थिक अडचणी येऊ शकतात आणि त्यांची हप्ते देण्याची परिस्थिती नसते. अशा कालावधीत पॉलिसी समर्पित करण्याऐवजी ती पेड-अप पॉलिसी (प्रदत्त पॉलिसी) करण्याचा पर्याय पॉलिसीधारकाकडे असतो. अशा पॉलिसी परिपक्व झाल्यानंतर जेवढे हप्ते भरले आहेत त्या प्रमाणात कमी करण्यात आलेली विमा रक्कम विमा कंपनीकडून दिली जाते.

क)2(ग) सवलतीचे दावे

पॉलिसी परिपक्व होण्याच्या तारखेच्या वर्षभरात पॉलिसीधारक जे दावे करतो त्या पर्यायांना सवलतीचे दावे असे म्हटले जाते.

क)2(घ) हप्ते परत घेणे (कम्युटेशन)

वर्षासन योजनांमध्ये नियमित/ठराविक कालावधीने वर्षासन मिळण्यास सुरुवात होण्याआधी व्यक्ती एकरकमी मोठी रक्कम काढू शकते. त्याला हप्ते परत घेणे म्हणतात. विमा कंपनी सर्वसाधारणपणे व्यक्तिला एकूण संचित निधीच्या एक तृतीयांश रक्कम काढून घेण्याची परवानगी देतात. उरलेली दोन तृतीयांश रक्कम व्यक्तिसाठी वर्षासन खरेदी करण्याकरताच वापरावी लागते.

क)2(च) वर्षासन सुरु होण्याच्या कालावधीत (व्हेस्टिंग) वर्षासन दिले जाणे

वर्षासन सुरु होण्याच्या कालावधीत विमा कंपनी वर्षासनधारकाला नियमितपणे पैसे द्यायला सुरुवात करते. वर्षासनधारकाला पैसे मासिक, त्रैमासिक, सहामाही किंवा वार्षिक अशा प्रकारे योजनेच्या अटी आणि नियमांनुसार दिले जातात.

क)3 मृत्यू दावा

योजनेच्या कालावधीत पॉलिसीधारकाचा मृत्यू झाल्यास विमा कंपनी त्याच्या नामनिर्देशिताला/भोगवटाधारकाला विमा रक्कम देते त्याला मृत्यूचा दावा म्हणतात. संपूर्ण जीवन पॉलिसीसाठी मृत्यू झाल्यानंतर लाभ दिला जातो, तो केव्हा झाला याचा विचार केला जात नाही म्हणजेच त्यासाठी निश्चित मुदत नसते. पॉलिसी सहभागात्मक पॉलिसी असेल तर विमा कंपनी तोपर्यंत संचित बोनसही देते. पॉलिसीधारकाने पॉलिसीवर काही कर्ज घेतले असेल तर कर्जाची थकित रक्कम, त्यावरील व्याज तसेच काही थकित हप्ते असल्यास ते आणि त्यावरील व्याज विमा रक्कम देतांना वजा केली जाते.

उदाहरणार्थ

अजयने 25 वर्षांसाठी 25 लाख रुपयांच्या विमा रकमेची मुदत विमा योजना विकत घेतली. त्याचा पॉलिसीच्या 13व्या वर्षी मृत्यू झाला. या प्रकरणी विमा कंपनी अजयचे नामनिर्देशित/भोगवटादार यांना मृत्यूच्या दाव्यापोटी 25 लाख रुपये देईल.

जाणून घ्या

युलिपच्या बाबतीत विमाधारकाचा मृत्यू झाल्यास विमा कंपनी विमा रक्कम किंवा निधीचे मूल्य यापैकी जे अधिक असेल ते देते (किंवा काही कंपनी निधीचे मूल्य आणि विमा रक्कम असे दोन्ही देतात, हे पॉलिसीच्या अटी आणि नियमांवर हे अवलंबून असते).

काही पॉलिसींमध्ये लाभ मृत्यूनंतर नाही तर विमाधारकाने पॉलिसी घेतांना निवडलेल्या विशिष्ट तारखांना दिला जातो. उदाहरणार्थ, ज्या पॉलिसीचे उद्दिष्ट मुलीच्या लग्नासाठी किंवा मुलाच्या उच्च शिक्षणासाठी एकरकमी मोठी रक्कम देणे आहे त्यामध्ये विमा रक्कम पॉलिसी धारकाच्या मृत्यूनंतर नाही तर विशिष्ट तारखेला दिली जाते, उदाहरणार्थ:

- जेव्हा मुलगा/मुलगी 18 किंवा 21 वर्षांची होते.

अर्थातच हे पॉलिसीच्या अटी आणि नियमांनुसार तसेच प्रस्तावकर्त्याने निवडलेल्या पर्यायानुसार केले जाते.

क)4 रायडरचा लाभ

रायडरच्या अटी आणि नियमांनुसार एखादी विशिष्ट घटना घडल्यानंतर विमा कंपनी रायडरचा लाभ देते. उदाहरणार्थ:

- विमाधारकाचा अपघाती मृत्यू झाल्यास तर **अपघाती मृत्यू लाभांतर्गत (एडीबी)** असलेली अतिरिक्त विमा रक्कम दिली जाते;
- **गंभीर आजार (सीआय)** रायडर अंतर्गत एखाद्या गंभीर आजाराचे निदान झाल्यास रायडरच्या अटी आणि नियमांनुसार निर्देशित रक्कम दिली जाते. विमा कंपनीच्या गंभीर आजारांच्या यादीत त्या आजाराला संरक्षण असले पाहिजे (प्रत्येक विमाकर्त्याच्या यादीत बदल असू शकतो);
- **'रुग्णालयातील देखभाल'** या रायडर अंतर्गत विमा कंपनी विमाधारकाच्या उपचाराचा आणि रुग्णालयातील वास्तव्याचा खर्च करते हे रायडरच्या नियम आणि अटींवर अवलंबून असते.

रायडरच्या तुमच्या ज्ञानाची उजळणी करण्यासाठी पुन्हा एकदा प्रकरण 7चा ख3 विभाग पहा.

क)5 वैध दावा

विमा कंपनीला दाव्याची सूचना मिळाल्यानंतर त्याचे पैसे देण्यापूर्वी कंपनी दावा वैध असल्याची खात्री करून घेते. खालील गोष्टी तपासून हे केले जाते:

<ul style="list-style-type: none"> घटना घडली तेव्हा पॉलिसी लागू होती का?
<ul style="list-style-type: none"> विम्यांतर्गत ज्या घटनेला संरक्षण देण्यात आले आहे ती प्रत्यक्षात घडली आहे का?
<ul style="list-style-type: none"> मूळ पॉलिसीचे कागदपत्र, दाव्याचा पूर्ण भरलेला अर्ज आणि इतर सर्व आवश्यक कागदपत्रे सादर करण्यात आली आहेत का?
<ul style="list-style-type: none"> खरे वय नोंदवणे, पॉलिसी संदर्भातील महत्वाची तथ्ये प्रकट करणे अशा जबाबदाऱ्या पॉलिसीधारकाने पार पाडल्या आहेत का? विमा कंपनी त्यांच्या दावे निकाली काढण्याच्या प्रक्रियेमध्ये या गोष्टींचा तपास करेल.
<p>उदाहरण</p> <p>पॉलिसीधारकाने त्याचे योग्य नाव प्रकट केले होते का आणि त्याला वयाचा वैध पुरावा/ दाखला जोडला होता का हे विमा कंपनी तपासेल. जर हा लवकर करण्यात आलेला दावा असेल (पॉलिसी घेतल्यानंतर किंवा पॉलिसी पुनरुज्जीवित केल्यानंतर 2 ते 3 वर्षांत) तर विमा कंपनी विमाधारकाने काही महत्वाची तथ्ये लपवली आहेत का, उदाहरणार्थ त्यांच्या आरोग्याविषयी किंवा आधीच असलेल्या आजाराविषयी, ज्यामुळे त्यांना अधिक चांगल्या अटींवर विमा मिळू शकेल, हे तपासेल (तुम्हाला महत्वाच्या तथ्यांविषयीच्या तुमच्या ज्ञानाची उजळणी करायची असेल तर आपण याबाबत प्रकरण 3च्या भाग 1मध्ये चर्चा केली होती).</p>
<ul style="list-style-type: none"> विम्याचा दावा योग्य व्यक्ती किंवा व्यक्तिकडून करण्यात आला आहे का, म्हणजेच ज्या व्यक्तित्ताचा दाव्याच्या रकमेवर अधिकार आहे त्यांच्याकडून तो करण्यात आला आहे का? या व्यक्ती नामनिर्देशित किंवा कायदेशीर वारस किंवा मुखत्यार वगैरे असू शकतात.
<ul style="list-style-type: none"> दावा वैध होण्यासाठी आवश्यक असलेल्या सर्व औपचारिकता पूर्ण करण्यात आल्या आहेत का?

सुचवण्यात आलेला उपक्रम

तुमचे कुटुंब किंवा मित्रांकडून जाणून घ्या की त्यांनी एखाद्या जीवन विमा कंपनीकडे दावा केला आहे का. त्यांना दाव्याच्या प्रक्रिया आणि दावा निकाली काढण्यासाठी जी कागदपत्रे सादर करावी लागली त्याविषयी विचारा.

दाव्याचे तीन मुख्य प्रकार कोणते?

ख) एखादा दावा का अवैध असू शकतो

कंपनीने आपला तपास पूर्ण केल्यानंतर दावा अवैध असल्यामुळे दाव्याची रक्कम देण्याची गरज नाही असा निष्कर्ष कंपनी काढू शकते. तीन मुख्य परिस्थितींमध्ये हे घडू शकते.

<p>पॉलिसी लागू नाही:</p>	<p>घटना घडली तेव्हा पॉलिसी लागू नसल्यास, विमा कंपनी दावा फेटाळेल.</p>	<p>उदाहरण: अजयने 20 वर्षांची मुदत योजना घेतली होती. त्याने दरवर्षी 1 एप्रिलला वार्षिक हप्ता भरला. त्याला पॉलिसीच्या 3ऱ्या वर्षी हृदयविकाराचा तीव्र झटका आला. रुग्णालयाच्या मोठ्या खर्चामुळे आर्थिक अडचणीत आलेला अजय त्याचा हप्ता वेळेत भरू शकला नाही. त्याला अपेक्षेपेक्षा बराच अधिक काळ आर्थिक अडचण होती त्यामुळे तो वाढवून दिलेल्या कालावधीतही हप्ता भरू शकला नाही. याच काळात अजयची तब्येत खालावली आणि त्याचा 15 मे रोजी मृत्यू झाला.</p> <p>अजयने नामनिर्देशित केलेल्या व्यक्तित्ने विमा कंपनीकडे दावा केला मात्र कंपनीने तो दावा फेटाळला कारण पॉलिसी, हप्ता वाढीव कालावधीतही भरला नसल्याने लागू नव्हती.</p>
---------------------------------	---	--

<p>वगळण्याच्या (अपवर्जन) अटी लागू होतात:</p>	<p>पॉलिसीच्या संरक्षणातून वगळलेल्या एखाद्या घटकामुळे मृत्यू झाल्यास दाव्याची रक्कम दिली जात नाही.</p>	<p>उदाहरण: विमा कंपनीच्या पॉलिसीच्या पहिल्या वर्षात आत्महत्येमुळे झालेला मृत्यू पॉलिसीतून वगळतात, त्यामुळे एखाद्या पॉलिसीधारकाने पॉलिसीच्या पहिल्या वर्षात आत्महत्या केली तर विमा कंपनी त्याचा दावा देणार नाही.</p>
<p>दावा खोटा किंवा फसवा असेल:</p>	<p>विमा कंपनीला तपासणीमध्ये आढळून आले की विमाधारकाने एखादे महत्वाचे तथ्य जाणून बुजून लपवून ठेवले तर ती दावा फेटाळू शकते.</p>	<p>उदाहरण: जर विमा कंपनीला आढळून आले की विमाधारकाने पॉलिसी घेताना प्रकट केलेले वय चुकीचे होते किंवा विमाधारकाने जाणून बुजून त्याला असलेला आजार लपवून ठेवला होता, तर विमाकर्ता चुकीची माहिती दिल्यामुळे दावा फेटाळेल.</p>

सुचवण्यात आलेला उपक्रम: इंटरनेटवर शोधून काढा की विमा कंपनीने अवैध म्हणून कोणते दावे फेटाळून लावले. त्या प्रकरणांचा अभ्यास करा.

ग) मृत्यूनंतरची कर्तव्ये आणि कागदोपत्री पुरावा

विमा कंपनीला जोपर्यंत मृत्यूविषयी कळवले जात नाही तोपर्यंत ती विमा रक्कम देणार नाही. त्यामुळे विमाधारकाचा मृत्यू झाल्यानंतर सर्वप्रथम विमा कंपनीला तसे कळविण्यात यावे. तशी सूचना नामनिर्देशित, नियुक्त, नातेवाईक, व्यक्तित्वाचा मालक किंवा विमा एजंट देऊ शकतात. मात्र केवळ मृत्यूची सूचना देणे पुरेसे नसते- विमा कंपनीला केवळ मृत्यू झाल्याचाच नाही तर त्या व्यक्तिला कंपनीने विमा दिला होता याचा पुरावा लागेल. म्हणूनच विमा कंपनीला खालील कागदपत्रे सादर करणे हे दावा करणाऱ्याचे पुढचे कर्तव्य असेल:

- पॉलिसीची कागदपत्रे (हरवलेल्या पॉलिसीसाठी विभाग च पहा).

- पॉलिसीचे बेचनपत्र/किंवा पुनर्बेचनपत्र: पॉलिसीचे बेचनपत्र (विकण्यात) देण्यात आले असेल तर विमा रक्कम देण्यासाठी योग्य व्यक्ती (मुखत्यार) कोण आहे हे जाणून घेणे कंपनीसाठी आवश्यक आहे. (बेचनपत्रावरील तुमच्या ज्ञानाला उजळणी देण्यासाठी प्रकरण 3, भाग 2 विभाग झ)4(क) पहा)
- वयाचा दाखला, जर वय आधी प्रकट करण्यात आले नसेल.
- मृत्यूचे प्रमाणपत्र (मृत्यूचा दाखला).
- दावेकऱ्याचे निवेदन.
- पॉलिसीचे बेचनपत्र देण्यात आले नसेल किंवा नामनिर्देशित करण्यात आले नसेल तर हक्काचा किंवा अधिकाराचा कायदेशीर पुरावा.
- विमा कंपनीने पाठवलेला भोगवटा अर्ज पूर्ण भरून, तपासून व साक्ष्यांकन करून विमा कंपनीला परत पाठवला पाहिजे.

ग)1 लवकर मृत्यूचे दावे

जोखीम लागू झाल्यापासून किंवा नुतनीकरणानंतर पहिल्या तीन वर्षांत दावा करण्यात आल्यास विमा कंपनी सर्वसाधारणपणे त्याचे वर्गीकरण लवकर करण्यात आलेला मृत्यूचा दावा असे करते. अशा प्रकरणी विमा कंपनी सखोल तपासणी करेल.

प्रस्तावाच्या/पुनरुज्जीवनाच्या वेळी महत्वाची तथ्ये लपवण्यात आली नाहीत ना याची खात्री करण्यासाठी अतिरिक्त कागदपत्रे मागवली जातील. या कागदपत्रांमध्ये खालील गोष्टींचा समावेश असतो:

- मृत्यूपूर्वी ज्या वैद्यकीय कर्मचाऱ्याने व्यक्तिला शेवटची सेवा दिली आहे त्याचे निवेदन, त्यामध्ये व्यक्तिका शेवटचा आजार आणि तिला देण्यात आलेल्या उपचाराचा समावेश असेल;
- जर मृत व्यक्तिला रुग्णालयात दाखल करण्यात आले असेल तर रुग्णालयाचे निवेदन;
- ज्या व्यक्तित्ने अंतिम विधी पार पाडले आणि मृतदेह पाहिला त्या व्यक्तित्ते निवेदन;
- घेतलेल्या सुट्ट्यांचा तपशील दाखवणारे मालकाचे निवेदन (जर मृत्य व्यक्ती नोकरदार असेल).

विमाधारकाचा अपघात, आत्महत्या किंवा एखादे माहिती नसलेले कारण अशा अनैसर्गिक कारणांनी मृत्यू झाला तर खालील गोष्टी तपासल्या जातील:

- पोलिसांचा प्राथमिक नोंदणी अहवाल (एफआयआर);
- पंचनामा;
- न्यायवैद्यक तपासणी (फोरेन्सिक) अहवाल;
- शवविच्छेदन (पोस्टमॉर्टेम) अहवाल; आणि
- मृत्यू समीक्षकाचा (कोरोनरचा) अहवाल.

प्राथमिक पुराव्यानुसार विशेष चौकशीचे आदेश दिले जाऊ शकतात.

उदाहरण

अजयने 25 वर्षांच्या कालावधीसाठी 25,00,000 रुपयांची एंडोमेंट विमा पॉलिसी घेतली आहे. विविध परिस्थितींमध्ये दावे कसे हाताळले जातील हे पाहू:

- क) अजयचा पॉलिसी घेतल्यानंतर पहिल्या तीन वर्षांतच मृत्यू झाला. विमा कंपनी त्याच्या मृत्यूचा दावा लवकर मृत्यूचा दावा मानेल. दावा निकाली काढण्यापूर्वी विमा कंपनी अधिक सखोल तपासणी करेल. संपूर्ण भरलेल्या दाव्याच्या अर्जासोबत सादर करायच्या नेहमीच्या कागदपत्रांसोबत कंपनी अजयवर मृत्यूपूर्वी उपचार करणाऱ्या डॉक्टरांकडून माहिती घेऊ शकते.
- ख) अजयने सर्व हप्त्या वेळेत भरले आणि त्याचा पॉलिसीच्या 7व्या वर्षी मृत्यू झाला. विमा कंपनी हा दावा सर्वसामान्य दाव्यांप्रमाणे मानेल. अजयचे नामनिर्देशित/कायदेशीर भोगवटादार यांना पूर्ण भरलेल्या दाव्याच्या अर्जासोबत सामान्यपणे दिली जाणारी कागदपत्रे जोडावी लागतील. विमा कंपनी दावा वैध असेल तर सखोल तपासणी न करता माफक कालावधीत दावा निकाली काढेल.
- ग) अजय पॉलिसीच्या 5व्या वर्षात हप्त्या भरू शकला नाही. त्याने 6व्या वर्षी पॉलिसी पुनरुज्जीवित केली आणि त्याचा 7व्या वर्षी मृत्यू झाला. हा दावा इतर सर्वसामान्य दाव्यापेक्षा वेगळ्या पद्धतीने हाताळला जाईल. पॉलिसीच्या 7व्या वर्षात मृत्यू झाला असला तरी, विमा कंपनी हा दावा लवकर मृत्यूचा

दावा मानेल कारण पॉलिसी पुनरुज्जीवित केल्यानंतर वर्षभरात मृत्यूचा दावा करण्यात आला आहे. क) परिस्थितीप्रमाणे विमा कंपनी दावा निकाली काढण्यासाठी नेहमीपेक्षा अधिक सखोल तपासणी करेल.

प्रश्न 11.2

मृत्यूच्या दाव्यासोबत कोणती कागदपत्रे सादर करणे आवश्यक आहे?

घ) दावे निकाली काढणे

क विभागात आपण परिपक्वता आणि मृत्यूचे दावे याविषयी पाहिले आणि आता या विभागात दावे कसे निकाली काढले जातात हे आपण अधिक तपशीलाने पाहू. तसे करण्यापूर्वी दावे कसे हाताळले जावेत याबाबत आयआरडीएने घालून दिलेली मार्गदर्शक तत्वे आपण विचारात घेऊ कारण या चौकटीत राहूनच सगळे दावे हाताळले जातात.

घ)1 दावे निकाली काढण्यासाठी आयआरडीएची मार्गदर्शक तत्वे

दावे निकाली काढण्यासाठी आयआरडीएने मार्गदर्शक तत्वे घालून दिली आहेत हे आपण प्रकरणाची ओळख यामध्ये नमूद केले आहे. या मार्गदर्शक तत्वांचा आयआरडीए (पॉलिसीधारकांच्या हक्कांचे संरक्षण) नियम 2002 मध्ये समावेश होतो आणि ते खालीलप्रमाणे आहेत.

जीवन विमा पॉलिसीच्या बाबतीत दाव्याची पद्धत

1. दाव्याला आधार म्हणून जी प्राथमिक कागदपत्रे सादर करणे आवश्यक आहे ती जीवन विमा पॉलिसी नमूद करेल.
2. जीवन विमा कंपनीला दावा मिळाल्यानंतर ती त्यावर प्रक्रिया करण्यासाठी उशीर करणार नाही. दावा मिळाल्यानंतर 15 दिवसात काही अतिरिक्त कागदपत्रे हवी असतील किंवा काही प्रश्न असतील तर एकाचवेळी विचारले जावेत वारंवार विचार किंवा मागू नयेत.
3. जीवन विमा पॉलिसी अंतर्गत काही दावा असेल किंवा काही वाद असतील तर ते संबंधित कागदपत्रे आणि आवश्यक स्पष्टीकरणे

मिळाल्यानंतर 30 दिवसात निकाली काढले जावेत. वाद असतील तर त्याची योग्य कारणे दिली जावीत. ज्या परिस्थितीमध्ये तपासणी आवश्यक आहे असे कंपनीला वाटते ती तपासणी लवकरात लवकर सुरु करावी, दावा केल्यानंतर तपासणी करण्यासाठी 6 महिन्यांपेक्षा जास्त कालावधी घेऊ नये.

4. कायद्याच्या कलम 47 नुसार दाव्याचे पैसे तयार असतील मात्र ज्याला ते द्यायचे आहेत त्याची ओळख पटली नसल्यामुळे देण्यात आले नाहीत तर जीवन विमाकर्ता ती रक्कम योग्य व्यक्तिसाठी राखून ठेवेल आणि अशा रकमेवर अनुसूचित बँकेच्या बचत खात्याच्या व्याज दराएवढ्या दराने व्याज दिले जाईल.(सर्व कागदपत्रे आणि माहिती सादर केल्यानंतर 30 दिवसांनी लागू).
5. विमाकर्त्याकडून उप-नियम(4) च्या व्यतिरिक्त इतर कारणाने दाव्याची प्रक्रिया सुरु करण्यास उशीर झाल्यास, जीवन विमा कंपनी दाव्याच्या रकमेवर आर्थिक वर्षाच्या सुरुवातीच्या लागू बँक व्याजदरापेक्षा 2% अधिक व्याजाने दाव्याची रक्कम देईल.

दावे कुठल्या नियमांच्या चौकटीत हाताळले जावेत हे पाहिल्यानंतर आता आपण दाव्यांचे वेगवेगळे प्रकार पाहू.

घ)2 परिपक्वतेचा दावा

परिपक्वतेच्या दाव्यासाठी सर्वसाधारणपणे विमा कंपनी स्वतःहूनच पुढाकार घेते. त्यांना त्यांच्या नोंदींवरून प्रत्येक महिन्याला कोणत्या पॉलिसी परिपक्व होतील हे समजते आणि त्यानुसार कंपनी विमाधारकाला आगाऊ सूचना देतात. विमाधारक त्यानंतर ग विभागात वर्णन केलेली पावले उचलतो. दाव्याचे पैसे देण्यापूर्वी विमाकर्ता खालील गोष्टींची खात्री करतो.

मूळ पॉलिसी देण्यात आली आहे ➡ पॉलिसीधारकाची ओळख पटवण्यात आली आहे ➡
दाव्याची रक्कम देण्यासाठीचा अर्ज पूर्ण भरण्यात आला आहे ➡ योग्य वय प्रकट करण्यात आले होते आणि त्याचा पुरावा देणारी कागदपत्रे देण्यात आली आहेत ➡ सर्व हप्ते भरण्यात आले आहेत आणि व्यवस्थित आहेत ➡ पॉलिसीचे बेचनपत्र देण्यात आलेले नाही

विमाकर्त्याने परिपक्वतेच्या तारखेला पैसे देणे अपेक्षित आहे. सर्वसामान्यपणे परिपक्वतेच्या तारखेच्या काही दिवस आधी पुढील तारखेचे धनादेश पाठवले जातात, अर्थात त्यासाठी दाव्याची रक्कम देण्यासाठीचा पूर्ण भरलेला अर्ज आधी मिळायला हवा.

जर पॉलिसी हरवली तर विमाकर्ता क्षतिपूर्तीच्या तत्वावर दावा निकाली काढेल (च विभाग पहा). पॉलिसीवर इतर कुठलीही बंधने उरलेली नसल्यामुळे हे शक्य आहे.

बेचनपत्र देण्यात आलेल्या पॉलिसी

जाणून घ्या

पॉलिसीचे जर पूर्णपणे बेचनपत्र देण्यात आले असेल तर मुखत्याराला दाव्याचे पैसे दिले जातील.

बेचनपत्र सशर्त असेल आणि पॉलिसी परिपक्वतेच्यावेळी पुन्हा पॉलिसीधारकाकडे येणार असेल तर विमा कंपनी दाव्याची रक्कम पॉलिसीधारकाला देऊ शकते. मात्र मुखत्याराचा कुठलाही दावा बाकी नाही हे आधी तपासले पाहिजे.

जाणून घ्या

दावे निकाली काढण्याचे पर्याय: पॉलिसीधारकाने निवडल्याप्रमाणे परिपक्वतेचे काही दावे (उदाहरणार्थ युलिपच्या बाबतीत) परिपक्वतेच्या तारखेला नाही तर नंतर आणि त्याचप्रमाणे एकरकमी नाही तर हप्त्या हप्त्याने देय असतील. यालाच दावे निकाली काढण्याचा पर्याय म्हणतात. पॉलिसी परिपक्व होण्यापूर्वी पॉलिसीधारकाला असा पर्याय निवडावा लागतो. दावा निकाली काढण्याचा पर्याय परिपक्वतेपूर्वी घेतला जाऊ शकतो, आणि निकाली प्रक्रिया परिपक्वतेच्या तारखेनंतर काही वर्षे सुरु राहू शकते.

घ)3 जिवंत राहण्याचे फायदे देणे

जेव्हा जिवंत राहण्याचे फायदे देण्याची वेळ येते तेव्हा परिपक्वतेच्या दाव्याची रक्कम देण्यासारखीच प्रक्रिया असते. विमाकर्ता पुढाकार घेईल आणि पुढील तारखेचे धनादेश आधीच पाठवले जातील.

पॉलिसी हरवल्याचे नोंदवण्यात आले तर पॉलिसीची प्रत दिली जाईल आणि त्यावर जिवंत राहण्याचे दावे निकाली काढण्यासंबंधी पृष्ठांकन केले जाईल. फसव्या दाव्यांसंबंधी विभाग च देखील पहा.

घ)4 मृत्यूचे दावे

पहिल्या दोन प्रकारच्या दाव्यांपेक्षा वेगळी प्रक्रिया याठिकाणी दावेकरी सुरु करतो. तो विमाधारकाच्या मृत्यूविषयी विमा कंपनीला कळवतो. त्यानंतर विमा कंपनी संबंधित योग्य कागदपत्रे मिळण्याची वाट बघेल (विभाग ग पहा), ती तपासेल आणि आवश्यक असल्यास पुढील तपासणी करेल. दावा वैध असल्याची विमा कंपनीची खात्री पटली की ती माफक वेळेत विमा रक्कम नामनिर्देशिताला किंवा भोगवटादाराला पाठवेल, म्हणजेच ती दावा निकाली काढेल.

प्रश्न 11.3

आयआरडीएच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार विमा कंपनीला दाव्यांसाठी तपास कसा पूर्ण करावा लागतो?

च) फसवे दावे

अवैध आर्थिक लाभासाठी विम्याचा जाणीवपूर्वक वापर करण्याचा प्रयत्न म्हणजे म्हणजे विम्याची फसवणूक. विम्याच्या फसवणुकीत फसवे दावे आणि चुकीची माहिती सादर करणे यांचा समावेश होतो.

जाणून घ्या

पॉलिसी गहाळ होणे

परिपक्वता दावे निकाली काढण्याच्या बाबतीत विमा कंपनी अतिशय काळजी घेते. काही वेळा मूळ पॉलिसी गहाळ झाल्याची नोंद केली जाते. त्यामुळे कुठल्याही प्रकारची फसवणूक केली

जात नाही याची खात्री केली जावी, उदाहरणार्थ पॉलिसी एखाद्या ठिकाणी कर्जासाठी गहाण ठेवण्यात आली असेल. मात्र जर पॉलिसी हरवल्याची तक्रार खरी असेल तर क्षतिपूर्तिच्या आधारे दावा निकाली काढणे शक्य आहे मात्र त्याचसोबत खबरदारी म्हणून वृत्तपत्रामध्ये जाहिरात दिली जावी.

क्षतिपूर्ति एका निवेदनाच्या स्वरूपात दिली जाते, ज्यावर दावेकऱ्याची सही असते, ज्याद्वारे नमूद केले जाते की जर मूळ पॉलिसी सापडली आणि दुसऱ्या पक्षाने त्यावर पुराव्यासह मालकीहक्क सांगितला तर दावेकऱ्याला विमा कंपनीने त्याला दिलेली रक्कम परत करावी लागेल.

च)1 फसवणुकीचे परिणाम

जर फसवणूक उघडकीला आली नाही तर विमाकर्ता, विमाधारक आणि फसवा दावा करणाऱ्यावर खालील परिणाम होतात:

फसवणुकीचा विमाकर्त्यावर होणारा परिणाम

- जर विमाकर्त्याने तपासणी आणि फसवणूक रोखणे गंभीरपणे घेतले नाही तर त्यामुळे त्यांचा नफा कमी होईल. त्यांची दाव्यांची लागत वाढेल आणि याचा हप्त्यांवर परिणाम होईल, परिणामी बाजारात त्यांची स्पर्धात्मकता कमी होईल.
- त्याशिवाय तोंडी प्रसिद्धीने फसवेगिरी करणाऱ्यांना समजेल की कोणता विमाकर्ता दावे देताना पुरेशी तपासणी करत नाही त्यामुळे अशा प्रकारचे आणखी दावे केले जातील.

विमाधारकावर फसवणुकीचा परिणाम

- ज्या विमाधारक व्यक्ती फसवेगिरी करत नाहीत त्यांना फसवे दावे चुकते केले गेल्यामुळे नुकसान होऊ शकते.
- कारण हप्त्यांची रक्कम वाढली तर त्याचा परिणाम ज्यांनी फसवे दावे केले आहेत त्यांच्यावरच नाही तर सर्व पॉलिसीधारकांवर होईल. तुम्हाला आठवत असेल की प्रत्येक विमाधारकाने हप्त्याची रास्त रक्कम जोखीम गटात भरावी असा विमाकर्त्याचा प्रयत्न असतो. मात्र हे चित्र फसव्या दाव्यांमुळे बिघडते.

फसवे दावे करणाऱ्यावर फसवणुकीचा परिणाम

- ज्या फसव्या दाव्याचे पैसे दिले जातात त्यांचा दावेकऱ्यावर परिणाम स्पष्ट आहे. दावेकऱ्याने फसवा दावा करून पैसे मिळवले असतील तर भविष्यातही त्याला अशी फसवणूक करण्याचा मोह होईल.

च)2 मृत्यूचे दावे हाताळतांना घेण्याची काळजी

मृत्यूच्या दाव्यांमध्येच सर्वाधिक फसवणूक होते आणि म्हणूनच विमाकर्ता ते हाताळतांना सर्वाधिक काळजी घेतो. मृत्यूच्या फसव्या दाव्याची काही लक्षणे खालील प्रमाणे आहेत:

- मृत्यूची सूचना अनोळखी व्यक्तित्ने दिली असेल तर ती 'कुटुंबातील सदस्यांनी किंवा नातेवाईकांनी का दिली नाही?' असा प्रश्न विचारला जाऊ शकतो.
- दावा निकाली काढण्याच्या प्रक्रियेत किती प्रगती झाली आहे हे वारंवार विचारण्यात आले तर त्यामुळे शंका निर्माण होऊ शकते.
- मृत्यूच्या तारखेनंतर तीन वर्षांनी त्याबद्दलची सूचना देण्यात आली तर त्याविषयी शंका घेण्यास वाव आहे. अशा परिस्थितीत कुठल्याही प्रकारची फसवणूक केली जात नाही ना याची खात्री करण्यासाठी, लवकर मृत्यूच्या सर्व प्रकरणांमध्ये ज्या पद्धतीने तपास केला जातो तसाच तपास केला जावा. दावा उशीरा करण्यात आल्याची कारणे समाधानकारक नसतील तर दावा करण्याची 'वेळ निघून गेली आहे' असा युक्तीवाद केला जाऊ शकतो.

विमा कंपनीने ग्राहकांचा सद्भाव कायम राखण्यासाठी दावे निकाली काढण्याची प्रक्रिया वेगाने पूर्ण करावी मात्र त्याचवेळी पॉलिसीधारकाच्या हप्त्याचे आणि त्यांच्या कंपनीच्या आर्थिक व्यवहाराचे विश्वस्त म्हणून विमाकर्त्यांनी फसवणूक रोखण्यासाठी नेहमी प्रयत्न केले पाहिजेत. हा समतोल राखणे आवश्यक आहे.

च)3 मृत्यूचे अनुमान

दावा निकाली काढण्यासाठी मृत्यूचा पुरावा देणे आवश्यक आहे. मात्र काहीवेळा एखादी व्यक्ती हरवल्याचे नोंदवले जाते आणि त्याच्या ठावठिकाणाबद्दल काही माहिती नसते. अशा व्यक्तित्च्या जीवन विम्याचे काय केले जाते- काही दावा केला जाऊ शकतो का किंवा असे सर्व दावे फसवे आहेत याची विमा कंपनीला शंका वाटू शकते का?

भारतीय पुरावा कायदा 1872 ची 107 आणि 108 कलमे मृत्यूच्या अनुमानासंबंधी आहेत, या कायद्यानुसार जर एखाद्या व्यक्तीचा सात वर्षांपर्यंत ठावठिकाणा नसेल तर ती मृत मानली जाते. त्याचा जीवन विमा कंपनीच्या कार्यावर खालील परिणाम होईल:

- नामनिर्देशित किंवा वारसाने दावा केला की विमाधारक बेपत्ता आहे आणि त्याला मृत मानले जावे तर विमाकर्ता सक्षम न्यायालयाने तसा निर्णय द्यावा अशी मागणी करेल.
- जीवन विमाधारक एखादा गंभीर अपघात किंवा धोक्यातून वाचला नसेल यासाठी सबळ परिस्थितीजन्य पुरावा असेल तर विमाकर्ता केवळ न्यायालयावर अवलंबून न राहता स्वतःही कारवाई करेल.
- न्यायालयाने मृत्यूच्या अनुमानाविषयी निकाल देईपर्यंत हप्तें भरणे आवश्यक आहे, विमाकर्ता सवलत म्हणून सात वर्षांच्या कालावधीतील हप्तें माफ करू शकतो. मात्र अशी सूट द्यायची की नाही हे प्रत्येक विमा कंपनीवर अवलंबून असते.

छ) रद्द आणि रद्दबातल करण्यायोग्य करार

विमाकंपनीद्वारे दावा फेटाळला जाण्याचे आणखी एक कारण म्हणजे मूळ विमा करार अवैध किंवा रद्द असल्याचे आढळून येणे किंवा रद्दबातल करण्यायोग्य होणे त्यामुळे विमा कंपनी तो काही कारणासाठी फेटाळू शकते. या दोन शब्दांचा अर्थ काय आणि त्यामध्ये काय फरक आहे हे आपण या विभागात पाहणार आहोत.

विविध कारणांसाठी कायद्याच्या दृष्टीने करार वैध नसतो किंवा पूर्णपणे वैध असतो. रद्दबातल झालेला करार दोन्ही पक्षांवर बंधनकारक नसतो कारण रद्दबातल झालेला करार हा करारच नसतो (हे विधान विरोधाभासी आहे). खालील परिस्थितीमध्ये पॉलिसी अवैध ठरवली जाईल:

चूक	कराराच्या सुरुवातीलाच मूलभूत चुका करण्यात आल्या असतील, त्यामुळे एकमत नसेल तर, म्हणूनच वैध करार	उदाहरण: दारुडी व्यक्ती किंवा करार करतांना चांगल्या मानसिक स्थितीत नसलेल्या व्यक्तिशी जीवन विमा
------------	--	---

	अस्तित्वात नसेल.	करार करण्यात आला तर तो वैध मानला जाणार नाही कारण ती व्यक्ती कराराच्या अटी आणि नियम समजण्याच्या मानसिक स्थितीमध्ये नाही.
अवैध/बेकायदा परिस्थिती	बेकायदा (अवैध) कार्यासाठी विमा घेण्यात आला असेल तर तो रद्दबातल ठरेल.	उदाहरण: आत्महत्या करण्याच्या हेतूने विमा घेणारी व्यक्ती किंवा पत्नीच्या जीवनावर जीवन विमा घेणारा पती ज्याचा तिला मारून विमा कंपनीकडून दाव्याचे पैसे घेण्याचा हेतू आहे.
विमाहिताचा अभाव	जर पॉलिसीत कोणतेही विमाहित नसेल तर ती रद्दबातल ठरवली जाईल.	

रद्दबातल करण्यायोग्य करार जोपर्यंत दोन्हीपैकी एक पक्ष तो बाजूला ठेवण्याचा विचार करत नाही तोपर्यंत बंधनकारक असतो. विमा करार विविध परिस्थितीत रद्दबातल करण्यायोग्य असू शकतील. त्याची उदाहरणे खालील प्रमाणे आहेत:

- **सद्गावांचे पालन न करणे:** चुकीची माहिती दिली किंवा खरी माहिती प्रकट केली नाही तर विमाकर्ता पॉलिसी रद्दबातल ठरवतो.
- **आश्वासनाचे पालन न केल्यास:** यामुळे विमाकर्त्याला पॉलिसी रद्दबातल करण्याचा अधिकार मिळतो.

मात्र भारतीय कायद्यामध्ये चुकीची माहिती देणे किंवा माहिती प्रकट केली नाही या आधारावर पॉलिसी रद्दबातल ठरवण्याच्या विमा कंपनीच्या अधिकाराला अपवाद आहेत. हे महत्वाचे आहे, त्यामुळे आपण याचा विचार करू.

छ)1 निर्विवाद करार

आपण आत्ताच पाहिल्याप्रमाणे जर प्रस्तावकर्त्याने प्रस्तावाच्या वेळी प्रस्ताव अर्ज किंवा वैयक्तिक निवेदनात काही खोटी किंवा चुकीची निवदने केली असतील किंवा त्यांनी काही महत्वाची माहिती प्रकट केली नसेल तर पॉलिसीचा करार सुरुवातीपासूनच (अब इनिशियो) रद्दबातल ठरतो. याचा अर्थ असा होतो की पॉलिसीअंतर्गत असलेले सर्व लाभ रद्द होतात आणि भरलेल्या हप्त्यांचे पैसे जप्त केले जातात.

जाणून घ्या

लॅटिनमध्ये अब इनिशियोचा अर्थ 'सुरुवातीपासून' असा होतो. पॉलिसीचा जो करार 'अब इनिशियो' रद्दबातल ठरवला जातो त्याचा अर्थ असा की सुरुवातीपासूनच पॉलिसी रद्दबातल ठरवण्यात आली होती आणि करार कायद्याने लागू नाही, त्यामुळेच विमाकर्त्याला दाव्याची रक्कम देण्याची गरज नाही.

मात्र हा दंड विमाकायदा 1938च्या कलम 45 वर आधारित आहे. या कलमांतर्गत जी पॉलिसी दोन वर्षांपासून लागू आहे त्यावर प्रस्ताव किंवा इतर कागदपत्रांमध्ये चुकीची किंवा खोटी निवेदने देण्याच्या आधारावर वाद होऊ शकत नाही, केवळ अतिशय महत्वाच्या माहितीबद्दल असे करण्यात आले किंवा फसवणुकीच्या हेतूने करण्यात आले तरच वाद होऊ शकतो. पॉलिसीधारकाला त्याने दिलेल्या तथ्यांमधील बारीक-सारीक चुकांमुळे त्रास सहन करावा लागू नये यासाठी ही तरतूद करण्यात आली आहे.

कलम 45

जीवन विमा पॉलिसी लागू झाल्यानंतर दोन वर्षांनी विमाकर्ता प्रस्तावामध्ये करण्यात आलेले एखादे निवेदन किंवा कुठल्याही वैद्यकीय अधिकाऱ्याचा, पंच, किंवा विमाधारकाच्या मित्राचा अहवाल तसेच पॉलिसी देण्यासंबंधीची इतर कागदपत्रे चुकीची किंवा खोटी असल्याबद्दल प्रश्न उपस्थित करू शकत नाही, त्यासाठी विमाकर्त्याने ही निवदने अतिशय महत्वाच्या माहितीची होती किंवा तथ्ये दाबून ठेवण्यात आली होती आणि पॉलिसीधारकाला निवेदन करतांना ते चुकीचे होते किंवा जे तथ्य प्रकट करणे महत्वाचे होते तरीही ते दाबून ठेवण्यात आले आहे हे माहिती होती असे सिद्ध करावे लागते.

महत्वाचे मुद्दे

वैध दाव्यासाठी आवश्यक बाबी

- विमाकर्त्याने करारमध्ये दिलेले आश्वासन पूर्ण करण्याची मागणी म्हणजे दावा.
- परिपक्वतेचा दावा म्हणजे विमा रक्कम आणि काही संचित बोनस असल्यास तो देखील सामिल केला जातो. विमाधारक किंवा प्रस्तावकर्ता (जर प्रस्ताव दुसऱ्या व्यक्तित्वाच्या जीवनावर असेल उदाहरणार्थ महत्वाच्या व्यक्तित्वाचा विमा, भागीदाराचा विमा इत्यादी) किंवा मुखत्याराला, ज्याला पॉलिसीचे मूल्याच्या मोबदल्यात बेचनपत्र देण्यात आले आहे, यांना पॉलिसीच्या शेवटी/परिपक्वतेच्या वेळी, जर ते योजनेच्या संपूर्ण कालावधीत जगले तर, दिला जातो.
- शेवटचा किंवा अंतिम अतिरिक्त बोनस दिला जाऊ शकतो.
- मनी-बँक पॉलिसीमध्ये विमा कंपनी पॉलिसीधारकाला पॉलिसीच्या कालावधीत ठराविक कालावधीने विशिष्ट रक्कम देते. या रकमेला जिवंत राहण्याचे फायदे म्हटले जाते.
- जीवन विमा कंपनीकडून नामनिर्देशित/भोगवटादार/मुखत्यार यांना योजनेच्या कालावधीत विमाधारकाचा मृत्यू झाल्यास देण्यात आलेल्या विमा रकमेला मृत्यूचा दावा म्हणतात.

दावा अवैध का असू शकतो

विमाकर्ता खालील कारणांसाठी दाव्याची रक्कम देणे नाकारू शकतो:

- पॉलिसी लागू नाही;
- वगळण्याची अट लागू होते; किंवा
- दावा फसवा असल्याचे आढळले.

मृत्यूनंतरची कर्तव्ये आणि कागदपत्रांबद्दलचा सल्ला

- दावेकऱ्याने जीवन विमा कंपनीला विमाधारकाच्या मृत्यूची सूचना द्यायला हवी आणि दावा निकाली काढण्यासाठी आवश्यक असलेल्या कागदपत्रांची पूर्तता करायला हवी.
- मृत्यूचा दावा लवकर करण्यात आल्यास सामान्य मृत्यूच्या दाव्यात आवश्यक असलेल्या कागदपत्रांव्यतिरिक्त आणखी अतिरिक्त कागदपत्रांची आवश्यकता असते.

दावे निकाली काढणे

- परिपक्वतेच्या दाव्यांसाठी विमाकंपनी परिपक्वतेच्या तारखेच्या बऱ्याच आधी स्वतःहून प्रक्रिया सुरु करते.
- पॉलिसीचे संपूर्ण बेचनपत्र देण्यात आले असल्यास पैसे मुखत्याराला दिले जातात.
- जिवंत राहण्याच्या फायद्यांसाठी विमा कंपनी स्वतःहून कृती करते आणि पॉलिसीधारकाला आधीच पुढील तारखेचे धनादेश पाठवते.
- आयआरडीए नियम (पॉलिसीधारकांच्या हिताचे रक्षण) 2002 मध्ये आयआरडीएने दावे निकाली काढण्यासाठी मार्गदर्शक तत्वे घालून दिली आहेत.

फसवे दावे

- विम्याची फसवणूक म्हणजे बेकायदेशीर आर्थिक फायद्यासाठी जाणीवपूर्वक विम्याचा वापर करणे.
- फसवणूक शोधली नाही आणि फसव्या दाव्याची रक्कम देण्यात आली तर त्याचे विमाकर्ता, त्यांचे विमाधारक आणि फसवे दावेदार असा सर्वांवरच थेट परिणाम होतो.

रद्द आणि रद्दबातल करण्यायोग्य करार

- रद्दबातल करार दोन्ही पक्षांवर बंधनकारक नाही.
- खालील परिस्थितीमध्ये पॉलिसी रद्दबातल ठरवली जाईल:
 - चूक;
 - अवैध/बेकायदा परिस्थिती; आणि
 - विमाहिताचा अभाव.
- दोन्ही पैकी एक पक्ष करार बाजूला ठेवत नाही तोपर्यंत रद्दबातल करण्यायोग्य करार बांधील असतो.
- विमा कायदा 1938 च्या कलम 45 अंतर्गत, जी पॉलिसी दोन वर्षांपासून लागू आहे त्यावर प्रस्तावामध्ये आणि इतर कागदपत्रांमधील माहिती चुकीची असल्याच्या किंवा खोटे निवेदन दिल्याच्या आधारावर प्रश्न उपस्थित केला जाऊ शकत

नाही, केवळ महत्वाची माहिती फसवणुकीने लपवली किंवा मुद्दाम चुकीची देण्यात आली असेल तर प्रश्न उपस्थित केला जाऊ शकतो.

प्रश्नोत्तरे

11.1

दाव्याचे तीन महत्वाचे प्रकार आहेत:

- परिपक्वतेचे दावे;
- मृत्यूचे दावे;
- रायडरचे फायदे.

11.2 मृत्यूच्या दाव्यांना पुरावा म्हणून खालील कागदपत्रांची आवश्यकता असते:

- पॉलिसी कागदपत्र.
- बेचनपत्र देणे/पुनर्बेचनपत्र.
- वयाचा दाखला, जर वय आधी प्रकट करण्यात आले नसेल.
- मृत्यूचे प्रमाणपत्र.
- दावेकऱ्याचे निवेदन.
- अधिकाराचा कायदेशीर पुरावा, जर पॉलिसीचे बेचनपत्र देण्यात आले नसेल किंवा नामनिर्देशन करण्यात आले नसेल.
- विमा कंपनीने पाठवलेला दावे देण्याचा अर्ज, पूर्ण भरून, तपासून व साक्ष्यांकन करून विमा कंपनीला पुन्हा पाठवण्यात यावा.

11.3

आयआरडीएच्या मार्गदर्शक तत्वांनुसार दावा करण्यात आल्यानंतर विमा कंपनीने सहा महिन्यात दाव्याचा तपास पूर्ण करणे आवश्यक आहे.

स्वयं-चाचणी प्रश्न

1. मृत्यूच्या वैध दाव्यासाठी आवश्यक बाबी कोणत्या?
2. कुठल्या परिस्थितीमध्ये विमाकर्ता दाव्याची रक्कम देण्यास नकार देऊ शकतो?
3. कुठल्या परिस्थितीमध्ये पॉलिसी रद्दबातल ठरवली जाऊ शकते?
4. फसव्या दाव्याचे परिणाम थोडक्यात स्पष्ट करा.

तुम्हाला पुढील पानावर उत्तरे मिळतील

स्वयं-चाचणी प्रश्न

1. मृत्यूच्या वैध दाव्यासाठी खालील बाबी आवश्यक आहेत:
 - ज्या घटनेचा विमा काढण्यात आला आहे ती घडणे;
 - विम्याची घटना घडल्यास पॉलिसी लागू असणे;
 - सर्व आवश्यक कागदपत्रे सादर करणे, त्यामध्ये मूळ पॉलिसी, पूर्ण भरलेला दाव्याचा अर्ज आणि मृत्यूचे प्रमाणपत्र इत्यादींचा समावेश होतो;
 - पॉलिसीधारकाने वयाचा दाखला सादर करणे आणि पॉलिसीशी संबंधित सर्व महत्वाची माहिती प्रकट करणे;
 - दाव्याची रक्कम मिळण्याचा अधिकार असलेल्या व्यक्तित्ने दावा करणे आणि
 - आवश्यक त्या इतर सर्व औपचारिकता पूर्ण करणे.
2. विमाकर्ता खालील कारणांसाठी दावा फेटाळू शकतो:
 - घटना घडली तेव्हा पॉलिसी लागू नव्हती;
 - हानी लागू अपवर्जित अटीमुळे झाली; किंवा
 - दावा फसवा होता.
3. खालील परिस्थितीमध्ये पॉलिसी रद्दबातल ठरवली जाईल:

- **चूक:** कराराच्या सुरुवातीलाच मूलभूत चुका करण्यात आल्या असतील, त्यामुळे एकमत नसेल, म्हणूनच वैध करार अस्तित्वात नसेल.
- **अवैध/बेकायदा परिस्थिती:** बेकायदा (अवैध) कार्यासाठी विमा घेण्यात आला असेल तर तो रद्दबातल ठरेल.
- **विमाहिताचा अभाव:** जर पॉलिसीत कोणतेही विमाहित नसेल तर ती रद्दबातल ठरवली जाईल.

4. जर फसवणूक उघडकीला आली नाही तर विमाकर्ता, विमाधारक आणि फसवा दावा करणाऱ्यावर खालील परिणाम होतात:

क) फसवणुकीचा विमाकर्त्यावर होणारा परिणाम

जर विमाकर्त्याने तपासणी आणि फसवणूक रोखणे गंभीरपणे घेतले नाही तर त्यामुळे त्यांचा नफा कमी होईल. त्यांची दाव्यांची लागत वाढेल आणि याचा हप्त्यांवर परिणाम होईल, परिणामी बाजारात त्यांची स्पर्धात्मकता कमी होईल. त्याशिवाय तोंडी प्रसिद्धीने फसवेगिरी करणाऱ्यांना समजेल की कोणता विमाकर्ता दावे देताना पुरेशी तपासणी करत नाही त्यामुळे अशा प्रकारचे आणखी दावे केले जातील.

ख) विमाधारकावर फसवणुकीचा परिणाम

ज्या विमाधारक व्यक्ती फसवेगिरी करत नाहीत त्यांना फसवे दावे चुकते केले गेल्यामुळे नुकसान होऊ शकते. कारण हप्त्यांची रक्कम वाढली तर त्याचा परिणाम ज्यांनी फसवे दावे केले आहेत त्यांच्यावरच नाही तर सर्व पॉलिसीधारकांवर होईल. तुम्हाला आठवत असेल की प्रत्येक विमाधारकाने हप्त्याची रास्त रक्कम जोखीम गटात भरावी असा विमाकर्त्याचा प्रयत्न असतो. मात्र हे चित्र फसव्या दाव्यांमुळे बिघडते.

ग) फसवे दावे करणाऱ्यावर फसवणुकीचा परिणाम

ज्या फसव्या दाव्याचे पैसे दिले जातात त्यांचा दावेकऱ्यावर परिणाम स्पष्ट आहे. दावेकऱ्याने फसवा दावा करून पैसे मिळवले असतील तर भविष्यातही त्याला अशी फसवणूक करण्याचा मोह होईल.

